

Львівський національний університет імені Івана Франка

Філософський факультет

Кафедра політології

**Політичні партії і вибори:
українські та світові практики**

Випуск 3

Збірник статей і тез за результатами наукової конференції
«Політичні партії і вибори: українські та світові практики» (пам'яті
Юрія Романовича Шведа) від 3 листопада 2018 року

Львів
ЛНУ ім. І. Франка
2019

УДК 329:324(477+100)(063)
ББК Ф 6(4 Укр) + Ф 3 (4 Укр) 68 ЛО
А 3 П 504

*Рекомендовано Вченою радою
Львівського національного університету імені Івана Франка,
протокол № 227/7 від 20 березня 2019 р.*

Рецензенти:

Бурдяк В.І. – доктор політичних наук, професор Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича;

Зеленько Г.І. – доктор політичних наук, професор, завідувач відділу теоретичних і прикладних проблем політології Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України;

Климончук В.Й. – доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політології Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника.

Політичні партії і вибори : українські та світові практики : зб. ст. і тез за результатами наук. конф. «Політичні партії і вибори : українські та світові практики» (пам'яті Юрія Романовича Шведа) від 3 листопада 2018 року / відп. за випуск Анатолій Романюк, Віталій Литвин, Ігор Осадчук. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2019. – Вип. 3. – 284 с.

ISBN 978-617-100-516-7

У збірнику представлено наукові статті і тези виступів учасників наукової конференції «Політичні партії і вибори: українські та світові практики», присвяченої питанням розвитку політичних партій та виборів і організованої для вшанування пам'яті Юрія Романовича Шведа – відомого українського партолога та псефолога.

Збірник статей та тез наукової конференції організовано секційно – відповідно до секцій проведеної конференції. У першій секції збірника розкрито проблематику партійних та інших політичних акторів регіонального рівня в Україні та світі (зокрема, політичних партій регіонального значення і з «атрибутами регіональності», їхніх ознак, особливостей і характеристик; формальних і неформальних політичних акторів регіонального рівня; особливостей взаємодії регіональних і національних політичних акторів), у другій – проблематику параметрів регіонального політичного процесу в Україні та світі.

Загалом у збірнику матеріалів конференції розміщено цікаві доробки багатьох дослідників стосовно передусім різноаспектної проблематики політичних партій і виборів на регіональному рівні. Збірник буде цікавим для політологів і всіх тих, хто цікавиться вивченням партійно-електоральної політики та регіоналізму тощо.

Віталій Лебедюк

*доцент, кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри політології та національної безпеки
Національний університет «Острозька академія»*

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ОГЛЯД ІНСТРУМЕНТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ

Феномен регіональної підтримки політичних партій в Україні досліджений фрагментарно. Абсолютна більшість наукових досліджень українських вчених зосереджує увагу на вивченні електоральної поведінки парламентських партій, залишаючи поза увагою особливості представництва позапарламентських партій у регіональних та локальних легіслатурах. У західній політичній науці існує практика дослідження політичних партій як на національному, так і регіональному рівні, якщо вони отримують мінімум один відсоток електоральної підтримки. Наприклад, на парламентських виборах 2014 р., політичні партії, які не подолали виборчий бар'єр, але набрали понад одного відсотка голосів виборців, отримали разом 19,3 % підтримки. Це стимулює нас до вивчення особливостей електоральної підтримки політичних партій на регіональному та локальному рівнях.

Реалізація політичними партіями своїх функцій залежить від рівня їх підтримки на виборах. Електоральна підтримка може набувати регіонального (підтримка в окремих регіонах, районах чи містах) або загальнонаціонального (однорідна підтримка по всій країні) характеру. В зарубіжних дослідженнях, коли йдеться про рівень підтримки політичних партій по територіальних одиницях, застосовують визначення «партійна націоналізація» (party nationalization) [4, 140]. Під партійною націоналізацією розуміють міру одержання партіями однакового рівня електоральної підтримки по всій території країни. Про високий рівень партійної націоналізації говорять у тому випадку, якщо частки голосів, отриманих партіями на виборах, майже однакова у всіх адміністративно-територіальних одиницях країни, тоді, як слабонаціоналізовані партії у різних адміністративно-територіальних одиницях країни мають значне варіювання електоральної підтримки. Цю ж логіку можна застосовувати й до вивчення рівня націоналізації партійної системи.

Показники вимірювання партійної націоналізації можна умовно поділити на дві категорії: показники електоральної гомогенності та показники електоральної інфляції. В основу показників першої категорії покладено принцип концентрації електоральної підтримки. Розглянемо еволюцію вимірювання рівня електоральної гомогенності політичних партій.

Перші дослідження партійної націоналізації ґрунтувалися на визначенні частки електоральної підтримки партій на рівні територіальних одиниць. Особливо в

електоральних системах з малими виборчими округами, де усталені партії не змагальні на національному рівні, а конкурентні у деяких регіонах.

Дослідники Р. Роуз та Д. Ервін під час оцінювання регіональної підтримки політичних партій використовували індекс накопичення регіональної нерівності CRI (cumulative regional inequality index). Математичне вираження цього індексу має такий вигляд [7]:

$$CRI = \frac{\sum_{i=0}^n \left| \frac{v_j}{v_n} - \frac{p_{ij}}{p_{in}} \right|}{k},$$

де v_j – кількість голосів, відданих у регіоні j ;

v_n – кількість голосів, відданих на національному рівні;

p_{ij} – кількість голосів, отриманих партією у регіоні j ;

p_{in} – кількість голосів, отриманих партією на національному рівні;

k – кількість територіальних одиниць.

Значення показника підсумовується для кожної партії. Індекс вимірює різницю між регіональною підтримкою політичних партій та загальнонаціональною. Чим ближче значення до нуля, тим менша різниця між електоральною підтримкою партій.

Індекс А. Лі дуже простий у вимірюванні, адже передбачає ділення суми відхилень національного і регіонального голосувань (як у індексі накопичення регіональної нерівності) не на кількість територіальних одиниць, а на число два, оскільки існує відмінність між територіальними одиницями. Формула обчислення трансформується так [6]:

$$L = \frac{\sum_{i=0}^n \left| \frac{v_j}{v_n} - \frac{p_{ij}}{p_{in}} \right|}{2},$$

Головним недоліком таких вимірювань є залежність результату від величини партійної підтримки, що позбавляє їх евристичної цінності у вивченні партійної націоналізації. У більш популярних партій величина відхилень від середнього завжди буде більше, ніж у дрібних, тому використання розглянутих індексів може викривлювати рівень електоральної підтримки. Усвідомлення цієї проблеми підштовхнуло дослідників до розробки більш складних індексів, що враховують кількість регіонів та загальнонаціональний рівень підтримки партії.

Д. Карамані використовував показники для опису ступеня націоналізації політичних партій, обчислюючи частку виборчих округів, де політична партія отримує більшість. Індекс територіального охоплення (territorial coverage index) обчислюють за формулою [2]:

$$T = \frac{\sum \sum \pi_{ij}}{(N_{ov} * d)},$$

де π_{ij} – індикатор того, що партія j є конкурентною у територіальній одиниці i ;

N_{ov} – загальна кількість партій, що конкурують на виборах;

Зазначені індекси легко пояснити та обчислити, проте вони не є значимими під час оцінювання рівня націоналізації. Вимірювання частки конкурентних територіальних одиниць дає незначну інформацію про регіональну гетерогенність партійної підтримки. Партії з регіонально зосередженим електоратом, які намагаються висунути кандидатів у більшості виборчих округів, будуть виміряні як високонаціоналізовані, навіть якщо регіональна підтримка засвідчить що це не так. У виборчій системі з одномандатним загальнонаціональним виборчим округом індекс за замовчуванням покаже значення 100 % для всіх досліджуваних партій.

Спроби вирішити проблему чутливості статистичних показників до частки партійної підтримки та кількості регіонів за допомогою все більш складних вимірювань привели до того, що сьогодні розроблено вже значну кількість відповідних індексів.

Принципово новий підхід до вимірювання електоральної гомогенності за допомогою вивчення регіональних відхилень від середнього результату, розроблений М. Джонсом і С. Майнверінгом. Показник дає змогу вимірювати рівень націоналізації не тільки політичних партій, а й партійної системи загалом. М. Джонс і С. Майнверінг за основу розробки оцінки партійної націоналізації взяли коефіцієнт Джині, сконструювавши формулу PNS (party nationalization score):

$$PNS = 1 - G,$$

де G – це коефіцієнт Джині.

Коефіцієнт Джині є мірою нерівності між певними одиницями аналізу. У соціальних науках найчастіше використовують для вимірювання нерівності соціальних груп у суспільстві на основі зіставлення їхніх доходів. Під час застосування індексу Джині в дослідженні партійної націоналізації використовують голоси, віддані за партію. Якщо партія має однорідну підтримку, то в кожній адміністративно-територіальній одиниці вона має отримати аналогічну кількість голосів. Відповідно, якщо партії дуже гетерогенні, їх електоральна підтримка буде нерівномірно поширена по країні і зосереджена в декількох адміністративно-територіальних одиницях. Запропонований показник є зручним для інтерпретації, оскільки лежить у межах від нуля до одиниці. Чим ближче значення до 1, тим рівніше розподіляються частки голосів виборців, що свідчить про високий рівень націоналізації партії (партійної системи). І, навпаки, чим показник ближче до 0, тим менш націоналізованою є політична партія (партійна система).

Варто зауважити про існування певних умов, які показник партійної націоналізації (PNS) не враховує. Наприклад, партія може мати регіональну відмінність у програмному характері та соціальній базі, але отримати однакову електоральну підтримку в усіх регіонах. Під час дослідження може виявитись, що партія є ідеально націоналізована, не зважаючи на внутрішні відмінності на рівні регіональних одиниць. Тобто показник партійної націоналізації не показує програмну гомогенність партії на субнаціональному рівні. Також це не є свідченням згуртованості чи дисциплінованості партії на національному рівні. Разом з тим, якщо країна поділена на велику кількість територіальних одиниць, то простежується занижена оцінка партійної націоналізації. Отже, якщо маємо більш деталізовані дані по країні, її партійна система видаватиметься більш гетерогенною, ніж у тому випадку, якщо брати до уваги лише великі територіальні одиниці. Тому виникає методологічна проблема щодо застосування показника у компаративних дослідженнях, оскільки значення показника буде некоректним за умови різних розмірів територіальних одиниць.

Згодом учені запропонували вдосконалити показник партійної націоналізації, зважаючи на розмір регіонів (тобто частку виборців у регіоні) та їх кількість. Д. Бокслер запропонував стандартизований показник оцінки націоналізації політичних партій sPNS (standardized party nationalization score), який ґрунтується на оцінці партійної націоналізації та кількості територіальних одиниць [1]:

$$sPNS = PNS^{(\log 10 / \log \text{unit})}$$

Це трансформований показник партійної націоналізації PNS. З метою порівнюваності між країнами Д. Бокслер використовує десятковий логарифм ($\log 10$) та логарифм кількості адміністративно-територіальних одиниць країни ($\log \text{unit}$). Стандартизована оцінка партійної націоналізації враховує, що валідність оцінки партійної націоналізації буде в тому випадку, якщо матимемо дані саме від десяти територіальних одиниць.

Г. Голосов запропонував використовувати міри партійної націоналізації індекси партії націоналізація IPN (index of party nationalization). Математичне вираження індексу набуває такого вигляду [3]:

$$IPN = 1 - \frac{n - ((\sum_1^n s_i)^2 / \sum_1^n s_i^2)}{n - 1}$$

де означає кількість виборчих округів; а s_i – частка голосів, отриманих i партією в кожній територіальній одиниці. За результатами крос-національного дослідження, значення показника корелює із результатами оцінки партійної націоналізації PNS, розробленого М. Джонсом і С. Майнверінгом.

Другий підхід до вимірювання партійної націоналізації ґрунтується на вивченні так званої інфляції, яку розглядають як антитезу націоналізації. В межах даного підходу проводиться порівняння розподілу електоральної поведінки на загальнонаціональному та регіональному рівнях. Якщо конкуренція на цих рівнях майже однакова, то можна говорити про високий ступінь партійної націоналізації, тоді як перевищення загальнонаціонального показника (особливість розрахунків така, що можливе тільки перевищення) свідчить про інфляцію.

Й. Моєніус та Ю. Касуя запропонували використовувати показник регіональної інфляції (*local inflation measure*) для вивчення рівня націоналізації партійної системи. Показник обчислюється за формулою [5]:

$$I_i = \left(\frac{ENP_{nat} - ENP_i}{ENP_i} \right) * 100,$$

де ENP_i – ефективна кількість партій у територіальній одиниці;

ENP_{nat} – ефективна кількість партій на національному рівні.

Міра регіональної інфляції засвідчує, наскільки розмір партійної системи в територіальній одиниці відрізняється від розміру партійної системи на національному рівні. Отже, він інформує про ступінь внеску кожної територіальної одиниці в інфляцію партійної системи на національному рівні. Низький рівень інфляції партійної системи на національному рівні може бути наслідком високої партійної конкуренції на регіональному рівні. Вчені зазначають, що поряд з показником інфляції потрібно розраховувати дисперсію, щоб повноцінно оцінити рівень партійної націоналізації.

Розглянутий інструментарій дослідження регіональної підтримки політичних партій відкриває додаткові можливості для вивчення українських виборів з погляду націоналізації та регіоналізації партійної системи. Дефіцит таких досліджень контрастує з досить поширеною практикою описових досліджень щодо зміни електоральної підтримки на загальнонаціональному рівні. Позитивною є тенденція щодо консолідації дослідників навколо вивчення регіональних особливостей діяльності політичних партій, які презентують свої напрацювання під час щорічної міжнародної наукової конференції пам'яті Юрія Шведа (Львівський національний університет імені Івана Франка).

Вимірювання ступеня партійної націоналізації дає можливість говорити як про поточний зріз, так і про динаміку цього процесу, що надає багатий матеріал для змістовних порівняльних досліджень. Сьогодні розроблено багато різних індикаторів партійної націоналізації, якість і придатність яких, однак, не завжди висока. Пошук єдиної універсальної міри партійної націоналізації залишається дискусійним, тоді як існуючий інструментарій уже проливає світло на особливості територіальних моделей партійної поведінки. Отже, це спонукає нас як до подальшого теоретичного вивчення партійної націоналізації, так й до практичного

застосування існуючого інструментарію, що сприятиме розвитку компаративних досліджень у політичній науці в Україні.

Список використаних джерел

1. Bochler D. Measuring party nationalisation: A new Gini-based indicator that corrects for the number of units. *Electoral Studies*. 2010. Vol. 29. No.1. P.155–168.
2. Caramani D. *The nationalization of politics: The formation of national electorates and party systems in Western Europe*. Cambridge University Press, 2004.
3. Golosov G. Party system nationalization the problems of measurement with an application to federal states. *Party Politics*. 2016. Vol. 22. No. 3. P. 278–288.
4. Jones M., Mainwaring S. The nationalization of parties and party systems. An Empirical Measure and an Application to the Americas. *Party Politics*. 2003. Vol. 9. No. 2. P. 139–166.
5. Kasuya Y., Moenius J. The Nationalisation of Party Systems: Conceptual Issues and Alternative District-Focused Measures. *Electoral Studies*. 2008. Vol. 27. No.1. P. 126–135.
6. Lee A. The persistence of difference: electoral change in cornwall. *Political Studies Association Conference*. Plymouth, 1988.
7. Rose R., Urwin D. W. *Regional differentiation and political unity in Western nations*. Sage publications, 1975.